

Oteitzako izurria. 1422

1. JARDUERAK (1-3 JARDUERA)

1. Ondoko taulan jaso testuari buruzko informazioa, Oteitzan errentak (eta zenbatekoak) kobratzen zituzten pertsonak edo erakundeak adieraziz.

Erakundea edo pertsona	Zereal lapurretak	Soldatak

2. Oteitzako nekazariak ordaintzen zituzten errenten pisua kilogramotan kalkulatu. Zure datuekin, ondorengo kalkulatu: zenbat kilogramo zereal eta zenbat diru ordaindu behar zuen herriko nekazari osasuntsu bakoitzak?

3. Dokumentuak ematen dituen datuekin, kalkulatu Oteitzako biztanleriak egun horietan duen murrizketa-portzentajea.

4. Gaur egungo epidemia bati buruzko informazioa bilatu prentsa digitalean.

5. Erdi Aroko izurritearen eragina baloratu, gaur egungo eritasun baten hilkortasun-ehunekoekin alderatuta.

6. 1348an Florentziara iritsi zen izurriteari buruz hitz egiten duen testu erantsia irakurri. Uste duzu kontakizun hori Oteitzan 1422an gertatu zenera eraman daitekeela? Azaldu zergatik.

7. Oteitzari buruzko testu nagusia komentatu, testu iruzkineko jarraibide orokorrei jarraituz.

2. DOKUMENTUAREN FITXA TEKNIKOA

1.1. Dokumentuaren "izenburua"	Karlos III.ak Oteitzaren alde emandako grazia eta zergen igorpena, izurriteak eragindako heriotzagatik despopulatzea saihesteko.
1.2. Dokumentuaren data	1422/07/01
1.3. Dokumentu mota	Zergak igortzeko edo murrizteko zedula erreala.
1.4. Idazketa-hizkuntza	Nafar erromantzea
1.5. Letra mota	Xehea, etzana Behe Erdi Aroan
1.6. Artxiboa	Nafarroako Errege Artxibo Nagusia (AGN)

1.7.	Signatura	AGN, Comptos, Caj. 121, 36, 1
1.8.	Orri kopurua	1
1.9.	Euskarriaren materiala	Papera

3. TESTUINGURU HISTORIKOA

Dokumentu honen testuingurua 1347 urtetik datorren aukera zabal batean koka dezakegu, Europan izurriaren agerpenarekin, eta XX. mendearen hasieran, Europako azken izurri handiak gertatu zirenean. Antzinako Erregimeneko gizarteetan aldian-aldian heriotza handiak eragiten zituzten epidemiak agertzea ohikoa izaten zen. Kasu honetan izurria da, 1348 geroztik Nafarroa behin baino gehiagotan bisitatu zuenak: 1362-1363, 1374, 1382-1383, 1388, 1395, 1400-1402, 1410-1413, 1420-1422, 1429, 1434-1435, 1441, 1450-1452 eta 1485. Garaiko medikuntzak izurriteari aurre egiteko edo horren zergatiak azaltzeko zuen ezintasunak, hirietako baldintza higienikoak hobetzera eta gaixoak (berrogeialdiak) baztertzerantz bideratutako prebentzio neurriak ugaritzea eragin zuen. Teoria ezberdinetan sinesten zen, sineskerietan eta zientifikoak ez ziren teoretan; teoria hauek haizeei, gorpuen usteldurari, lurraren erraietako lurrunez eragindako airearen ustelkeriari edo astroen konjuntzioari botatzen zieten errua. Juduei ere egotzi zitzaien errua, urak pozoitzeaz eta hirietan merkantzia kaltegarriak sartzea leporatzen zieten. XVI. mendetik aurrera izurria airetik eta kutsaduraren bitartez hedatzen zen teoria planteatu zuten medikuek.

Izurri beltza, 1347an iritsi zen Asiatik, seguruenik Itsaso Beltzean zituzten kolonietatik itzultzen ari ziren Genoako itsasontzietan. Izurriaren baziloa arratoien arkakusoetan zeuden, eta, ondorioz, oso zaila zen Erdi Aroko medikuek haren jatorria ezagutzea. Bi izurri mota egon ziren: bubonikoak, animaliek gizakiei transmititzen zieten eta lepoan, izter tartean eta besapetan bixika ezagunak eragiten zituenak; eta biriketako izurriteak, gizakien artean transmititzen zena, biriketara eragiten zuen, eta, buboniko izurritea bezain kaltegarria zen.

Gaur arte, historialariek, 1348ko izurri beltzaren ondorioz hildakoen kopuruei buruz eztabaidatzen dute, eta, dirudenez, bere efektuak, modu ezberdinean eragin zuten Europako eskualde ezberdinetako biztanlerian. Leku jakin batzuetan biztanleriaren % 60 hil zela adierazi da, nahiz eta zifra ohikoenak biztanleriaren % 25 eta % 45 bitartekoak izan ziren, eremuen arabera. Nafarroako Juana II. erregina bera 1349an hil zen izurritearen ondorioz; horrek esan nahi du gaixotasunak aberatsak eta boteretsuak ere ez zituela errespetatu. Hori bai, kasu askotan aberatsak hiri handietako izurritetik babesteko euren landa egoitzetara alde egin zuten, eta aukera hori ez zegoen edonorren esku.

4. AUKERATUTAKO TESTUA

Karlos, por la gracia de Dios, rey de Navarra, duc de Nemours. A nuestros amados y fieles tesoroero y guarda de nuestros **cofres**, García López de Roncesvalles y Martín de Zalba, y al prior de San Juan de Jerusalén en nuestro dicho reino, y al **prior** y **capítulo** de Roncesvalles, al **abad** y monjes del monasterio de Irache, al prior y racioneros de San Pedro de nuestra villa de Estella, al señor Sancho, **comendador** de Echávarri, a Beltranet de Vez y a los hijos o herederos

de Pere Áluarez de Urra, y a cada uno de vosotros según os toca y pertenece, Salut: como los jurados, mayoresales y **concejo** de nuestro lugar de Oteiza, junto a Estella, deban y sean tenidos cada año dar **pecha**, es a saber, a nosotros la suma de cuarenta **cahices** de nuestra medida de **pan meytadenco**, y cuatro **libras** en dineros. También a vosotros, el dicho prior de San Juan, sesenta **robos** de pan meytadenco; También a vosotros el dicho prior et capítulo de Roncesvalles, veinte cahices de pan meytadenco, medida vieja, y treinta sueldos en dineros, poco más o menos; También a vosotros los dichos abad et monjes de Irache, de una parte trescientos doce robos, medida vieja y más cuarenta cahices de todo pan y más de tributo ciento diez robos de trigo, medida vieja. También a vosotros los dichos prior y racioneros de nuestra dicha villa de Estella, ciento ochenta robos de trigo, medida real. También a vosotros, el dicho comendador de Echávarri, treinta robos de todo pan, medida vieja, y en dineros, treinta sueldos carlines, poco más o menos [...].

Y hemos sido informado y plenamente certificado, por la relación a nosotros hecha por Miguel Martínez de Barásoain, nuestro recibidor de Estella, del pobre estado y facultad de los dichos [habitantes] de Oteiza, y que por causa de las grandes mortandades y persecuciones que han continuado et continúan en el presente en el dicho lugar están tan disminuidos del número que solían ser, y los que son, son pobres y miserables, que ellos no han quedado sino cincuenta hombres con casa. y de los dichos cincuenta hombres, después de ocho días aquí, han muerto once con toda su familia, y quedan las casas cerradas, y más, en 6 casas no quedan sino seis mujeres viejas, que no pueden ayudar. Y así non quedan en el dicho lugar sino 30 moradores que útiles sean, y de aquellos mueren cada día de mortandad. Y además, que de pocos días aquí, en los términos del dicho lugar, ha caído tan gran **tempestad de piedra** que apenas les ha dejado provisión de pan ni de vino para tres meses.

Os hacemos saber que nosotros, vista la dicta relación en nuestro Consejo y viendo que el dicho lugar se va totalmente a perder y a despoblar, si no es por nosotros provisto un remedio, teniendo piedad et compasión de ellos, habida deliberación sobre esto en nuestro Consejo, de nuestra gracia especial y cierta ciencia, a los dichos [habitantes] de Oteiza hemos quitado y remitido, quitamos y remitimos por las presentes las tres partes de toda su dicha pecha que nos deben en este presente año, así en pan como en dineros, y la mitad de la pecha de pan y dineros que nos deberán en los tres años siguientes.

Y por consiguiente, para que el dicho lugar non se vaya a perder y despoblar, hemos ordenado y querido, ordenamos y queremos y mandamos, que a los dichos [habitantes] de Oteiza, cada uno según os toca et pertenece, les paséis y quitéis en este presente año las tres partes de todo lo que os deben, tanto en pan como en dineros, y en los tres años siguientes, la mitad de todo lo que os deban, según la gracia que nosotros les hacemos. También, ampliando nuestra dicha gracia a los dichos [habitantes] de Oteiza, hemos quitado y remitido, quitamos y remitimos por las presentes toda su parte y porción que ellos nos deben y están obligados en 7 **cuarteles**, que suma esta nuestra dicha gracia veinte y siete **florines**.

GAKO-HITZAK

Kofreak: Nafarroako erregearen diruzaintza pribatua.

Priore: Erlijio ordena edo komentu bateko agintari goren.

Kapitulu: Kolegiata edo katedral baten kapitulua bertan bizi diren elizgizon edo kanonigoen multzoa da.

Abadea: Monasterio bateko agintari goren.

Komendadore: Enkargu erlijioso bat zuzentzen duen pertsona; Enkargu bat erlijio-ordena garrantzitsuago bati dagokio. Kasu honetan, Etxabarriren agindua San Juan Ordenakoa da.

Kontzejua: herri bateko biztanleak ordezkatzeko dituen erakundea; Udala.

Neurri (mesura) zaharra: Lizarrako lapurreta izan zen tradizioz Lizarrako merindadeko agregakinak (zereala) neurtzeko unitatea. Pixkanaka-pixkanaka, benetako neurriak edo Iruñekoak ordezkatu zuten, Nafarroako eskualdeetako neurri-unitateak bateratzeko.

Gure neurria: Erregearen neurria, pixkanaka erresuma osoan nagusitu zena, erregeek bultzaturiko uniformizazio neurri gisa.

Petxa: Nekazariak gizon feudal bati, erregeari, noble bati edo eliza-erakunde bati ordaindutako errenta.

Ogi meitadenkoa: Garia eta garagarra/oloa nahasten ditu erdira. Errentaren ordainketa zati berdinetan eman behar dela esan nahi du, ez ogia, alea baizik.

Cahíz (kaffiz): garia neurtzeko unitatea. Cahíz 1 = 88 kg.

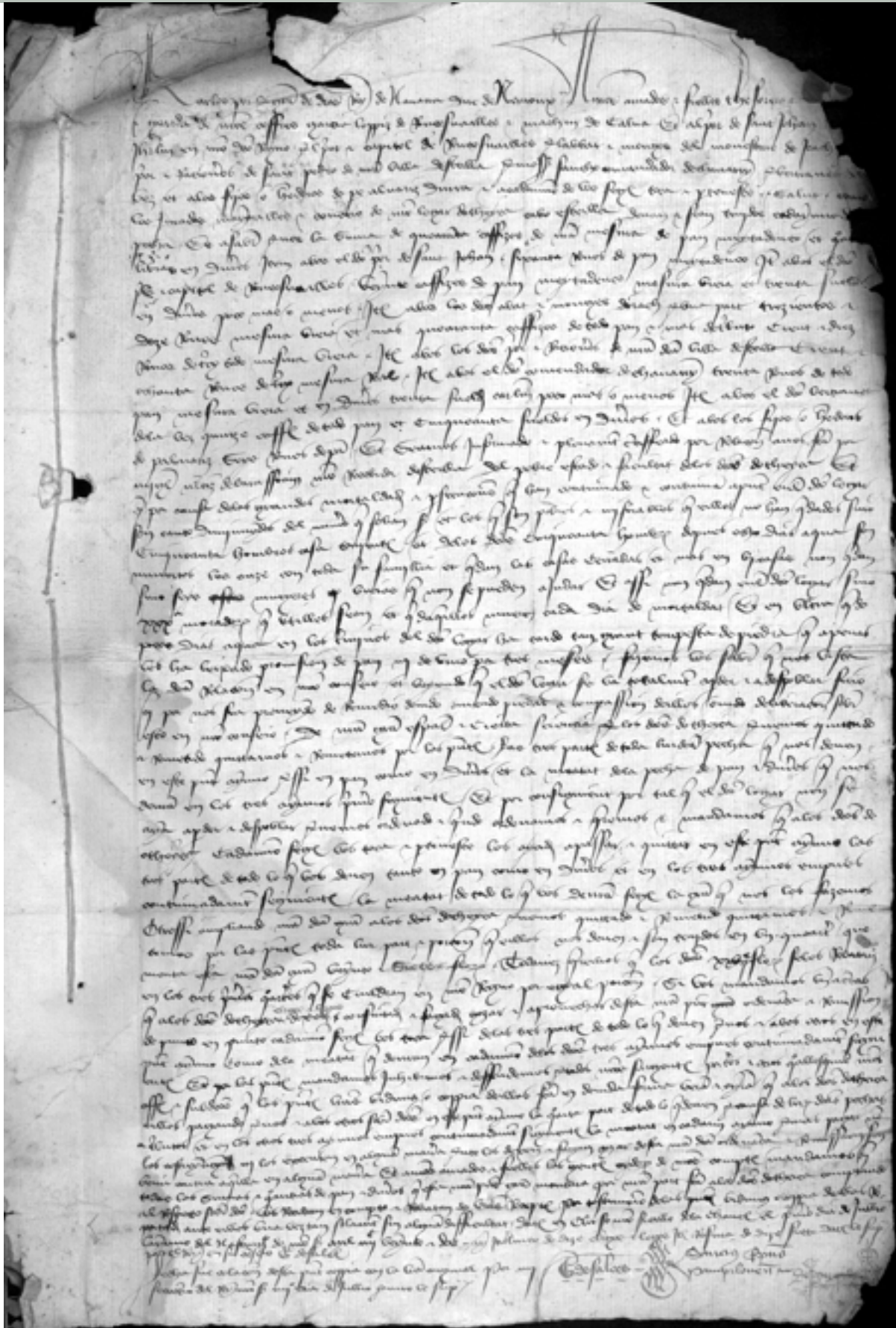
Erregua (rouo): Garia neurtzeko unitatea. Lapurreta 1 = 22 kg.

Harrizko ekaitza: txingor-ekaitza.

Kuartelak: Nafarroan bildutako zuzeneko zerga. Kuartel bakoitza 10.000 libratan baloratzen zen, eta erregeak urte bakar batean hainbat kuartel eska diezazkioke erresumari.

Florinak: Nafarroan erabilitako urrezko moneta. Nafarroan egunero erabiltzen ziren atzerriko akuñazioak ziren (Florentziakoak edo, bereziki, Aragoikoak).

5. AUKERATUTAKO TESTUA (IRUDIA)

6. MATERIAL ERANTSIAK

“Esaten dut, beraz, Jainkoaren Semearen Enkarnazio emankorraren urteak iritsi zirela mila hirurehun eta berrogeita zortzira, Florentziako hiri entzutetsura, Italiako beste hiri guztien artean oso noblea, izurri hilkorra iritsi zen, goiko gorputzen eskutik edo gure ekintza maltzurren ondorioz pertsonentzat izan zen bidalia Jainkoaren amorru justuagatik, gure zuzenketarako, zenbait urte lehenago ekialdeko aldeetan hasi zena bizidun kopuru handi baten gabezia utziz, eta, leku batetik bestera atsedenik gabe jarraituz, errukarri Mendebaldera hedatuz.

Eta haren kontra inolako jakintzarik ezta giza probidentziarik balio izanik (hala nola, zikinkeriaz betetako hiriaren garbiketa arduradunek aginduta, eta gaixo guztiak bertan sartzeko debekua, eta osasungarritasunari eusteko emandako aholku ugariak) ezta pertsona debotoek Jainkoari egindako erregu apalak ere, ez behin, baizik eta prozesioetan edo beste modu batzuetan ordenatuak, ia aurreko urteko udaberriaren hasieran, aipaturiko hori ikaragarri eta harrigarriro hasi zen bere ondorio mingarriak erakusten. Eta ez zen Ekialdean bezala, non sudurretik odola ateratzen zitzaion edonori heriotza saihestezinaren seinalea zuen, baizik eta bere hastapenean gizonei eta emeei irteten zitzaizela, bai iztartetan bai eta besapeetan ere, batzuk sagar baten tamainaraino hazten ziren eta beste batzuk arrautza baten tamainaraino, eta batzuk gehiago eta batzuk gutxiago, herriak bubak deitzen zituenak.

Eta esandako gorputzeko bi atal horietatik, denbora gutxian hasi zen buba izurritsua hedatzen axolagabeki beste edozein aldetara ere, eta berehala eritasun horren kalitatea orban beltz edo zurbiletan aldatzen hasi zen, eta askoei besoetan, izterretan eta gorputzeko edozein lekutan agertzen zitzaaien, batzuei handi eta arraroak, eta beste batzuei txiki eta ugariak. Eta buba etorkizuneko heriotzaren zantzu ziurra izaten jarraitzen zuen bezala, gauza bera gertatzen zitzaaien hurrengoiei”.

Bocaccioaren Izurria Florentziara iristearen kontakizuna, Decamerón.